

İstanbul'da Yerel Siyasetin Değişimi: Göç Olgusu ve Kentleşmenin Elit Dönüşümüne Etkileri*

Change of Local Politics in Istanbul: The Effects of Migration and Urbanization on Elite Transformation

Adem Bağış ALÇİÇEK**

Öz

Göç olgusu çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Köyden kente göç özellikle son yüzyılda oldukça irdelenmiş bir konudur. Kente temas eden bu serüven, doğal olarak kenti ve kentliyi etkilemektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul, özellikle 1950'li yıllardan itibaren çok yoğun biçimde kırsal göç almıştır. Söz konusu süreç, hızlı bir kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu durumun Türkiye'nin toplumsal yapısına büyük etkileri olmuştur. Toplumsal yapının heterojen bir parçası olan İstanbul, sosyal dönüşümden en çok etkilenen kent olmuştur. Kente gelen büyük kitleler, kentsel üretime hızlı bir biçimde katılmıştır. Kentsel ürünün dağıtımını yerleşik elitler tarafından yapılmaktayken gelenler bir süre sonra dağıtım mekanizmasına katılmak istemiştir. Yeni kentliler, yerleşikler gibi hem üretim hem dağıtım süreçlerine dahil olmak istemiştir. Bu göçmen kitle eskilerden farklı olarak, kırsal yapı ve değerleri koruyarak kentleşme özelliği taşımaktadır. Anılan kitle, zaman içerisinde siyasal, iktisadi, sosyal ve kültürel tüm sahalarda kentin paydaşı olarak yer almaya başlamıştır. Bu çerçevede, elit zümreye dahil yerleşiklerle birlikte iki farklı elit grup ortaya çıkmıştır. Elit kökenli olmayan birey ve kitleler elitleşerek dönüşmüştür. Onlar dönüşürken onlarla iletişim ve etkileşim halinde bulunan eski elitler ise konumlarını kaybetmemek için dönüşme mecburiyetinde kalmıştır. Bu bağlamda, 1950'lerden itibaren yoğunlaşmış 1980'lerde zirve yapan göç ve kentleşme sürecinin İstanbul'da elit dönüşümüne büyük bir etkisi olmuştur. Bu dönüşüm yerel siyaseti, yerel siyasal talepler ve yerel siyasetçi profili yönünden köklü biçimde değiştirmiştir. Bu çalışmada, saha araştırması kapsamında yerel siyasetçilerle yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ortaya çıkan bulgular bulunmaktadır. Elde edilen bulgular, toplumsal dönüşümün ve İstanbul'daki yerel siyasetin değişiminin yorumlanmasında kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Siyaset, Göç, Kentleşme, Elit Dönüşümü, İstanbul

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Nail YILMAZ danışmanlığında hazırlanan ve Haziran 2022'de kabul edilen doktora tez çalışmasından üretilmiştir. Saha çalışması 2020 yılı öncesinde gerçekleştirilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: abalcicek@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2238-2439

How to cite this article/Atf için: Alçicek, A. B. (2024). İstanbul'da Yerel Siyasetin Değişimi: Göç Olgusu ve Kentleşmenin Elit Dönüşümüne Etkileri. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(2), 316-340. DOI: 10.14782/marmarasbd.1438797

Abstract

The phenomenon of migration occurs in various forms, with the migration from rural villages to cities being extensively studied, particularly in the last century. This movement naturally impacts the cities and their inhabitants. During the Republican Era, Istanbul experienced significant rural immigration, especially since the 1950s, leading to rapid urbanization. This process had substantial effects on Turkey's social structure, with Istanbul, as a heterogeneous component of the social structure, being the city most profoundly affected by the social transformation. The large influx of people into the city quickly became involved in urban production. While the established elites were responsible for distributing the urban product, newcomers sought to participate in the distribution mechanism. Similar to the city's residents, the new citizens desired involvement in both production and distribution. Unlike the established population, this immigrant mass exhibits characteristics of urbanization while preserving rural structures and values. Over time, this mass has begun to establish itself as a stakeholder in all political, economic, social, and cultural aspects of the city. Within this framework, two distinct elite groups have emerged, with the residents being included in the elite category. Individuals and masses of non-elite origin have transformed into elites. As they underwent this transformation, the old elites, in communication and interaction with them, also had to adapt in order to maintain their position. In this context, the migration and urbanization processes, which intensified since the 1950s and peaked in the 1980s, have significantly impacted the transformation of the elite in Istanbul. This transformation has resulted in a radical change in local politics in terms of local political demands and the profile of local politicians. This study presents findings obtained through in-depth interviews with local politicians as part of field research, which were used to interpret the social transformation and changes in local politics in Istanbul.

Keywords: Local Politics, Migration, Urbanization, Elite Transformation, Istanbul

1. Giriş

Göç ve kentleşmenin insan ve mekân açısından etkileri, özellikle yirminci yüzyılda önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Zira göç ve kentleşme süreci, toplumsal yapı ve mekânı değiştiren sonuçlar doğurmuştur. Son yüzyılda göçün toplumsal değişime etkisinin açık olarak görülebildiği kentlerin başında İstanbul gelmektedir. Bu değişimin en çarpıcı olduğu hususlardan biri ise elitlerin değişimi ve dönüşümüdür.

Bilindiği gibi modern yaşamda sosyal sınıflar ve sınıflar arası ilişkilerin çözülmesinde elitizm teorisi anahtar görev üstlenmiştir. Bu teorinin temel iddiası toplumun elitler ve yönetilenlerden oluştuğudur. Söz konusu durum İstanbul için de geçerlidir. Yani yöneten (elitler) ve yönetilen ilişkisi sürekli olmuştur. Ancak hızlanan göç ve kentleşme hareketleri uzun yıllar boyunca stabil kalan elitlerin değişmesine ve dönüşmesine neden olmuştur.

Literatürde elitlerin, etki alanlarına göre “siyasi elitler” ve “iktisadi elitler” şeklinde iki grupta sınıflandırıldığı görülmektedir. Fakat bu sınıflandırmaya ek olarak elitlerin sınıflandırmasında ideoloji, din, mezhep, etnik köken, yerel ve kültürel özellikler gibi değişkenlerin de etkili olduğu görülmektedir. Hatta bu sınıflandırmada hemşehricilik, bölgecilik, sivil toplum kuruluşu (STK) üyeliği, parti üyeliği, okuldaşlık gibi başka değişkenler de dikkat çekicidir. Yani konuyla ilgili yapılan sınıflandırmalarda siyasi ve iktisadi değişkenler esas olmak kaydıyla çok farklı parametrelere bakılmaktadır. Göç ve kentleşme süreci bu parametreleri daha da çoğaltmıştır.

Ekonomik, kültürel ve siyasi bakımlardan zenginleşen ve güçlenen göçmenlerin talepleri yükseldikçe yerleşik elitler bu kesimlerle uzlaşmaya ve iş birliğine gitmek zorunda kalmıştır. Kente yeni göç edenler ile yerleşik durumda olan siyasi ve iktisadi elitler arasındaki ilişkiler ise daha ziyade yerel siyaset üzerinden şekillenmiştir. Göçle gelenlerin toplumsal tabaka içerisinde konum değiştirmesi ve dikey hareketlilik çerçevesinde yükselmesi söz konusudur. Anılan dikey hareketlilik, yerel siyasette talep eden kitlenin talebi karşılayan ve hizmet eden pozisyonuna geçmesiyle toplumsal dönüşüme işlerlik kazandırmıştır.

Çalışmanın odaklandığı göç süreci, iç göç ve göç süreciyle birlikte yaşanan kentleşmenin etkileri olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde İstanbul ölçeğinde dış göçün, uluslararası faktörler ve küreselleşme çerçevesinde yapacağı etkilerin benzer açıdan irdelenecek yeni çalışmalara kapı açması mümkün görünmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmada göç ve kentleşme süreci tartışılarak İstanbul'un bu süreçte karşı karşıya kaldığı durum anlaşılmaya çalışılacak; fakat daha çok, yerleşik elitler ile bu sürece sonradan dahil olan yeni elitlerin ilişkileri üzerinden "elit dönüşümü" kavranmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda literatürdeki tartışmalar yanında, İstanbul'un yerel siyasetinde görev üstlenmiş katılımcılarla (Haziran – Aralık 2019 tarihleri arasında) yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde ulaşılan hususlar ortaya konulacaktır.

Görüşme yapılan katılımcılar Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Fazilet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Refah Partisi, Saadet Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti gibi çeşitli siyasi partilerde görev almış bulunmaktadır. Büyükşehir sistemi sonrasında büyükşehir belediyesi meclis üyeliği, ilçe belediye başkanlığı, ilçe belediye meclis üyeliği ile partilerin il ve ilçe yönetiminde görev almış 20 araştırma katılımcısı 1941 ila 1991 doğumlu bir örneklem aralığı içerisinde 50 yıllık bir jenerasyonu kapsamaktadır. Katılımcıların görev yaptığı ilçeler arasında Ataşehir, Başakşehir, Bayrampaşa, Beşiktaş, Beykoz, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Kağıthane, Ümraniye, Üsküdar, Pendik ve Sancaktepe bulunmaktadır. Araştırmada kentsel siyasette çoğulcu elitizmin dikey hareketliliğe etki etme ve yeni elit sınıfların oluşmasına ortam hazırlama varsayımı kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan yerel siyasetçi katılımcılara; yerel siyaset, elitizm ve elitlerle yönetilenlerin ilişkisi, göç ve kentleşme ile elitlerin dönüşümü ana temalarının altında çeşitli sorular yöneltilmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler nitel analizde tümevarım yöntemi çerçevesinde analiz edilmektedir.

2. Göç ve Kentleşme

Birleşmiş Milletlerin Kent Göstergeleri Veri Tabanı içerisinde yer alan Üçüncü Dünya Megakentleri tasnifine göre; İstanbul'un 1950 yılında 1,1 milyon olan nüfusu, 2004 yılına gelindiğinde 11,1 milyona ulaşmıştır. Megakent olarak nitelenen ve betimlenen İstanbul'un nüfusunun söz konusu zaman diliminde 10 katına çıkmış olmasıyla birlikte, dolaylı olarak kentin diğer açılardan da benzer ölçüde büyümesi ve genişlemesi kaçınılmaz bir durum olarak ortada durmaktadır (Davis, 2016, s.18). 2018 yılına gelindiğinde kentin nüfusu 15 milyon 67 bin 724'e ulaşmıştır. 2019 yılında

15 milyon 519 bin 267'ye ulaşan kent nüfusu, 2020 yılında ise düşüş eğilimine girmiştir. 2020 yılında kentin nüfusu 15 milyon 462 bin 452 olarak ölçülmüştür. Bununla birlikte, 2020 yılının resmi kayıtlarına göre Türkiye nüfusunun %18,49'u İstanbul'da ikamet etmektedir (T.C. İstanbul Valiliği, 2022; TÜİK, 2021). İstanbul'un nüfusu 2021 yılında 15 milyon 840 bin 900'e yükselirken 2022 yılında 15 milyon 907 bin 951 kişiye ulaşmıştır. 2022 yılındaki İstanbul nüfusu Türkiye'nin toplam nüfusunun %18,65'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). 1950 yılında Türkiye'deki tüm kentli nüfusun oranı %18,7 iken göç süreciyle birlikte durum değişmiştir (Yılmaz, 2015, s.134). Sadece İstanbul'un, anılan eski dönemdeki tüm kentli nüfus oranını neredeyse tek başına yakalaması önemli bir gelişme olmuştur. Bu durum takribi 70 yıllık bir süreç neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, göç olgusunun görece kısa bir zaman dilimi içerisinde ulusal çapta nüfus yoğunluğunu ne denli köklü biçimde değiştirebildiğini göstermektedir.

Louis Wirth'e göre köy ve kent arasında bir devamlılık/(süreklilik) bulunmaktadır. Bu iki farklı yaşam alanı arasındaki temel farklar nüfusun yoğunluğu, heterojenliği ve büyüklüğüyle ortaya konulmaktadır. Göç şablonları genel olarak bu iki yerleşim alanı arasında gerçekleşmektedir. Bazen doğrudan köyden kente gerçekleşmekte olup bazen ise kasaba benzeri yerleşim alanları ara durak rolü görmektedir. Elbette ki bunlarla birlikte, kentten köye yönlü olarak gerçekleşen geri dönüş göçünün de önemi artmaya başlamıştır. Diğer taraftan, kent içi göç şablonu dikkate değer bir diğer şablon olarak ortada durmaktadır. Göçün toplumsal yaşama ve kültüre etkisini göstermesi olgusuna baktığımızda ise kent içerisinde özgün bir alan bulan kentsel kaynaklı olmayan yaşam tarzları ve rutinlerinin sürdürülebilir olmasının önem taşıdığı görülmektedir. Bu yaşam tarzları ve rutinler, kente göç eden kitlelerin çoğalmasıyla birlikte kentte fazlaca hacim kazanmıştır. Göçler neticesinde, makro birim olan kentin içerisinde heterojen mikro birimler oluşabilmektedir (Keleş, 2002, s.134; Karpat, 2019, s.47). Ülke dışından kente ve kentten ülke dışına göç olguları ise oldukça çeşitli etki dalgalarına sahip bulunan diğer tür göç şablonlarıdır. 1950'lerden itibaren Türkiye'de göç olgusunda İstanbul ana çekim merkezi olmuştur. Göçte en çok hedeflenen kent, her zaman İstanbul olmuştur. Kuşkusuz bu durum, İstanbul'un taşıdığı çeşitli eşsiz özelliklerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'deki göç olgusunun çeşitli neticeleri olmuştur. Bu neticelerden bir kısmı; göçle gelen yeni kentli kitle karşısında kendilerini daha farklı biçimde konumlandıran eski kentlilerin toplumsal tabakalaşması olmuştur. Başka bir toplumsal tabaka ise kente uyum sorunu yaşayan eski köylü yeni kentlilerden oluşmaktadır. Neticelerin diğer bir kısmı; ailesi ve akrabası köyden kente göç eden fakat hala köyde ikamet eden köylüler şeklindeki toplumsal tabaka olmuştur. Kentlerin kalabalıklaşmasıyla köye göç edenler veya – başka bir ifadeyle – tersine göç edenler yine farklı bir tabaka olarak şekillenmiştir. Neticelerin başkaca bir kısmı; göç sonucu gecekondulaşmayı ve bozulan kentsel estetiği tersine çevirip onarmaya çalışan yerel siyasetçiler ile bu olgudan etkilenen diğer kamu personelidir. Nüfus yoğunluğu azalan köylerdeki kaynakların potansiyelini arttırmaya çabalayan diğer yerel siyasetçiler ile bu olgudan etkilenen diğer kamu personeli, unutulmaması gereken bir diğer kısımdır. Son olarak bahse konu neticeleri hem ulusal hem de uluslararası çapta bu olgudan etkilenen tüm kesimler olarak özetlemek mümkündür. Köyden kente göçün temel motivasyonları ise ekonomik sorunlar, hizmetlerden daha fazla faydalanma istenci, kültürel

sorunlar, sosyal sorunlar, terör/güvenlik sorunu ve diğer tür sorunlar olarak tasnif edilmektedir. Bu motivasyonlar köy merkezli ve itici unsurlar olarak belirtilmektedir. Kent merkezli ve çekici unsurlar ise kentin barındırdığı iş ve hizmet imkanları, daha önce kente giden akraba veya hemşehri grubuna katılma istenciyle birlikte kent yaşamının cazibesi olarak gösterilmektedir (Güreşçi, 2012, s.43-47). Bu çerçevede, göç edenlerin akrabalık ve hemşehrilik ekseninde oluşturdukları dayanışma ağlarını vurgulamak yerinde olacaktır. Söz konusu dayanışma ağları göç eden grupların kentte tutunmasını, bir arada durmasını ve kolektif bir etkiyle güçlenmesini sağlayabilmektedir.

Bu bağlamda, göçün itici unsurları kırsaldaki çeşitli köy ve kasabalara dağılmaktadır. Hatta İstanbul dışındaki bazı kentler dahi İstanbul'a kıyasen göçün itici unsurlarını taşımaktadır. En fazla göç alan kent olan İstanbul'un ise göçün çekici unsurlarının kahir ekseriyetini kendisinde topladığını belirtmek yerinde olacaktır. Ekonomi ve istihdam, başat unsurlar olarak çekici unsurlardır. Çeşitli kamusal hizmetleri en üst düzeyde alabilme imkanı ve kentin taşıdığı cazibe ise diğer çekici unsurlar olarak sayılmaktadır. Ekonomi ve çalışma imkanları kentin kapasitesiyle doğru orantılı olarak düşünülmeyle birlikte göçlerin doğal bir sonuç olarak kapasiteyi arttırıcı yönü bulunmaktadır. Nüfus ve yerleşim alanları arttıkça yeni istihdam alanları açılmaktadır. Kamusal hizmetleri en üst düzeyde alabilme çağrışımı ise sağlık ve eğitim gibi en temel iki unsurla başlamış olup zaman geçtikçe kültür, sanat ve sosyal alanlar gibi unsurlarla çeşitlenmiştir. Bu sürekli gelişen total durum ise göç alan kentin cazibesini her geçen gün arttırmaktadır.

Göç ve çok kültürlülük ilişkisinin ortaya çıkması, politik akıldan ziyade toplumsal ve mekânsal durumla ilintilidir. Gettoculuk bağlamında kültürel gettolarda bir arada yaşayan insanlar, kültürlerini yeni yaşam alanlarında sürdürmektedir. Bu noktada, kültürleri yeni bir formda üretim sürecine girmektedir. Aidiyet, dışlayıcılık ve kültürlerin birleşmesi, bu süreç neticesinde şekillenen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Gemici & Çatal, 2019, s.56-57).

Kırsaldan kente yönelen göç dalgaları, ulusal ölçekte 1980'li yıllarda zirve yapmıştır. Dönemin uluslararası konjonktürüyle bağlantılı olarak sanayileşme hızı ve neo-liberal kamusal politikalar, yeni kentli nüfusun istihdamını doğrudan etkilemiştir. Takip eden evrelerde kamusal istihdamın azalması ve sanayi istihdamının limitine dayanması, kent işsizliğini önemli bir problem olarak ortaya çıkarmıştır. 1988-2000 yılları arasında kent işsizliği nispeten stabil seyretmiştir. Ancak 2001-2002 yıllarında yükselme trendine girmiştir. Kent işsizliği, kentli erkek nüfusta yüzde 7,8 iken yüzde 13,2 oranına ulaşmıştır. Kentli kadın nüfusta ise yüzde 12,9'luk oran yüzde 18,6'ya çıkmıştır. 2008 yılında erkek nüfusta yüzde 11,6 oranında görülürken kadın nüfusta ise yüzde 16,6 oranında görülmektedir. Kırsalla ilişkili bir unsur olan tarım eksensiz istihdam boyutuna bakıldığında ise; tarımın kırsal bölgelerdeki toplam istihdam içerisindeki oranı 2001-2002 döneminde yüzde 75,2 iken 2008 yılında yüzde 65,7'e gerilemiştir (Cengiz & Baydur, 2010, s.89).

Manuel Castells, toplumsal üretim neticesinde ortaya çıkan ürünün, topluma dağıtılmasını izah eden – zenginler (varsıllar) ve fakirler (yoksullar) şeklindeki – doğal düzen biçimindeki açıklamanın, toplumsal sınıflara dayanan toplumsal tabakalaşma açıklamasıyla devre dışı

kaldığını savunmaktadır (Castells, 2014, s.33). Kentleşmenin ve özellikle kentsel yenilenmenin, üretim sonucu ortaya çıkan artı değeri tekrar üretime dahil etme fonksiyonlarıyla birlikte, işsizlik sorunlarına güçlü çözüm bulma fonksiyonları bulunmaktadır (Harvey, 2015, s.48-49). Bu çerçevede, kentleşmeyle birlikte kentsel üretim ve kentsel tüketim ilişkilerini yeniden düşünmeye ihtiyaç vardır. Kentin zenginleri şeklinde bir tasnif sadece iktisadi elitler kavrayışıyla sınırlı kalacağından, toplumsal üretim sonucu ortaya çıkan ürünün topluma nasıl dağıldığından ziyade kimler tarafından dağıtıldığına odaklanmak yerinde olacaktır. Toplumsal ürünü dağıtma gücünü elinde bulunduran elitler, kentin şekillenmesi noktasında aktif rol oynamaktadırlar. Bu şekillenmenin iktisadi, sosyal, kültürel ve mekânsal çeşitli boyutları bulunmaktadır. Toplumsal yapı çerçevesinde, elitler ve diğerlerinin temel farkını odaklanma bağlamında meydana çıkarmak kolaydır. Diğerleri, istihdam ve işsizlik gibi konulara odaklanırken; elitler, üretim sonucu ortaya çıkan artı değerini hangi şekilde tekrar üretime sokulacağına odaklanmaktadır.

Göçle gelen kitlelerin, kenti yeni yaşam merkezleri olarak benimsedikleri zaman dilimi, onların kentin bir parçası haline geldikleri zaman dilimidir. Bu dilim, kentsel bütünleşmenin ağır basmaya başladığı zamanı ifade etmektedir. Modernleşen yeni kitleler, doğal olarak kentleşme durumunu modernleşmeyle beraber tecrübe etmektedir. Başka bir ifadeyle kentleşme modernleştiricidir (Tekeli, 1982, s.334). Kırsal kökenli toplumsal grupların, kentleşme sürecinde kentsel bütünleşmeye ayak uydurması ve modernleşmesi standart bir süreçtir. Ancak, göç ile kente gelen kırsal kökenli kitlelerin kendi kültürlerini koruyarak kentte farklı bir tortu oluşturmaları durumu değiştirmiştir. Kendi kültürlerinden ve aidiyetlerinden kopmadan kendilerine özgü biçimde kentleşmeleri, kentin toplumsal yapısını sıra dışı bir biçimde değiştirmiştir.

Türkiye'deki kentleşme sürecini özellikle 1950'lerden itibaren kırsaldan akan göçlerle şekillenen bir biçimde ele aldığımızda, kentli nüfus yapısı giderek değişmiştir. Eski kentliler ile yeni kentlilerin ayrı ayrı olmak üzere kentliliği kavrayışları, yaşam tarzları ve kamusal hizmetlerden faydalanma oranları tamamen farklı iki grup ortaya çıkarmıştır. Bu durum, daha mikro ölçekler de hesaba katılınca kentte çoğulcu bir toplum yapısı meydana getirmiştir (Yılmaz, 2004, s.256-257). Kırsal kökenli bireylerin kentleşme sürecinde aile olgusu, çalışma ve sosyalleşme alanlarından daha önce ve daha etkili bir biçimde belirleyici olmuştur. Kırsal değerlerini kente taşıyan bireylerin, kentin gerekleri ile karşılaşma durumları sıklıkla çatışmaları beraberinde getirmiştir. Kente uyum noktasında yumuşak geçişler ve işlevsel çözümler aile kurumu içerisinde gerçekleşmiştir. Bu durum, söz konusu çatışmaları bizzat yaşamayan aile fertlerinin dahi kentli olmanın problemleriyle erkenden yüzleşmesine yardımcı olmuştur (Kıray, 1998, s.148-151). İstanbul özelinde son yetmiş yıllık kentleşme sürecinde aile bağları, memleket bağları ve bu bağların kentte yeniden üretilmesi, yeni kentlilere has bir kentleşme süreci ortaya çıkarmıştır. Kentin diğer unsuru olan eski kentliler dahi bu süreçten etkilenmişlerdir. Kent içerisinde eski kentliler ve yeni kentliler ayrımının farklılık doğurduğu bir gerçektir. Yeni kentlilerin kendi içerisinde ortak paydalarına göre daha küçük toplumsal gruplara ayrılması ise mikro düzeyde çeşitlilik ve çoğulculuk doğurmuştur.

Kentsel üretim sonucunda ortaya çıkan kentsel ürünün toplum içerisinde paylaşılmasının önemli bir mesele olduğu açıktır. Stabil bir kent yapısında üretim ve dağıtım ilişkileri belirlidir. Fakat bir kentin yoğun şekilde göç alması ve – bazı planlamalara fırsat vermeden – hızlı bir biçimde büyüyüp şekil değiştirmesi, söz konusu üretim ve dağıtım ilişkilerini yerinden sarsmaya meyilli olabilir. Bu çerçevede, kent yeni kentlilerle beraber yeniden biçimlenirken üretim ve dağıtım ilişkileri de ister istemez gözden geçirilir. Kentsel ürünün, üretim ve dağıtım sürecine yeni aktörler ve talepler dahil olmaya başlar. Bu durum, kentleşmenin biçimini temelden değiştirmektedir.

Modern toplumlarda güven olgusu kritik bir önem taşımaktadır. Bağlantılı biçimde modern toplumdaki uzmanlaşmanın işletilebilmesinin temelinde de güven yatmaktadır. Uzman sıfatını haiz kimseye, güven duyulmak suretiyle uzman olduğu konudaki iş havale edilmektedir. Modern toplumlarda, pre-modern toplumlardan farklı olarak yabancılar güvensiz veya tehlikeli olarak görülmemektedir. Bu çerçevede, uzmanlık beyan eden bir “yabancı” ile süratli biçimde sosyal ilişki kurabilmek kolaydır (Giddens, 1998, s.86-88).

Modern toplumların yaşadığı kentlerde mekân ve zaman ayrışması vardır. Mekanik saat bu ayrışmada önemli bir rol üstlenmiştir. Zamanı mekândan ayıran (*mekânla sadece ses benzerliği bulunan*) mekanik saat, mekândan hariç bir standartlaşma meydana getirmiştir. Mütekip biçimde topluluklar, mekânsal topluluklar ve zamansal topluluklar şeklinde farklı sınıflandırmalarda betimlenmiştir. Bir mahallin sakinleri mekânsal bir topluluk oluşturmaktadır. Bir okulun mezunlarıysa zamansal bir topluluk oluşturmaktadır. İkinci tür topluluk veya zümre, soyut özellikler taşımaktadır. Çevrecilerden oluşan bir topluluk, soyut ve zamansal bir topluluğa örnektir. Mekân ve zaman ayrışması, geleneksel meslekler ile yerleşik sosyal ilişkilerin azalmasına tesir etmiştir (Giddens, 2010, s. 31-33).

1980’lerde toplumsal grupların mekânsal devinimiyle şekillenen değişim, küreselleşmeden ve küreselleşme enstrümanlarından ziyadesiyle etkilenmiştir. İstanbul özelinde küresel kent yapısı farklı özellikler taşıyarak oluşmaya başlamıştır. Hizmet sektörü hacmi, genişleme eğilimine girmiştir. Çalışan istihdamı imalat alanında azalma trendine girerken; küresel kent olmayla bağıntılı olarak medya, kültür, sanat, finans, emlak, reklamcılık ve eğlence sektörü daha çok önem kazanmıştır. Küreselleşme süreci; toplumsal grupların mekânsal, ekonomik ve kimlik aidiyetlerine sirayet etmiştir. Anılan süreç, kentsel ve toplumsal ayrışmayı etkilemiştir. Bu olguları sürekli yeniden besleyen bir tarzda mekanik bir döngüye çevirmiştir. Bu çerçevede, – Engels’in Sanayi Devrimi sonrası Londra tasvirine benzer şekilde – bazı toplumsal gruplar üretim ve iş sahalarının dibinde konutlaşıırken; bazı toplumsal gruplar ise istihdam merkezlerinden uzak “korunaklı” sitelerde konutlaşma eğilimine girmiştir. Toplumun “işçi sınıfı” ve elitleri merkezde çalışırken, kentsel dönüşüm gereği çevreye itilen sosyo-ekonomik ve kültürel alt gruplar, fırsatını bulduklarında merkeze dönme yolunu seçmiştir. Elitler içerisindeki önemli bir kitle ise yalıtılmış ve korunaklı çevrede ikamet eden toplumsal gruplar haline gelmiştir (Koçak, 2011, s.267).

3. Elitizm ve İstanbul'daki Elitler

Elit kelimesinin Türkçedeki kökeninin geçmişine ilişkin, anılan kelimenin Fransızcadan Türkçeye geçerek dile yerleştiği varsayılmaktadır. Elit kelimesi Türkçede de benzer şekilde kullanılmakla beraber, yer yer elit anlamını karşılamak için Türkçeden türetilmiş “seçkin” sözcüğü kullanılmaktadır (TDK, 2020, Güncel Türkçe Sözlük). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*'nde elit kavramının, Yahya Kemal tarafından edebiyat sahasındaki yazarların, *elit bir kadrodan müteşekkil* olması gereği emsalinde kullanıldığı gösterilmektedir. Yahya Kemal, edebiyatta yazan ve okuyan kesimi toplumsal olarak ayırmaktadır. Cemil Meriç ise *Kırk Ambar* isimli eserinde elit kavramını siyasal anlamda kullanmaktadır. *Eski yerli elitlerin* izledikleri siyasete ve tercih ettikleri ekonomi politığe yer vermektedir. Bu bağlamda, elit kavramının sanatçılar ile siyaset erbabı olanlar hakkında kullanıldığını müşahade etmek mümkündür (TDK, 2020, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü). Fransızca kökenli olan *élite* kelimesi Türkçede “seçkin” kelimesiyle karşılanmaya çalışılmakla birlikte, bazen elit ve seçkin kelimeleri birbirinin karşılığı olmaktan farklı biçimde de algılanabilmektedir. Bununla birlikte, yerine göre isim veya sıfat formunda kullanıldığı görülmektedir. Elit kelimesi, “*benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena*” şeklinde sıfat manasında veya “*bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan (kişi veya grup)*” şeklinde isim manasında tanımlanmaktadır (TDK, 2021, Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu).

Elitizm teorisinin kurucuları Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels olarak kabul edilmektedir. Pareto, elit dolaşımı kavramı çerçevesinde; elitlerin geçmişten günümüze kendi aralarında yer değiştirerek devamlı bir biçimde yönetici pozisyonunda bulduklarını ortaya koymuştur. Elitler ve yönetilenler şeklinde toplumsal bir yapı tasviri bulunmaktadır (Pareto, 2015, s.12-13, 60-75). Mosca, elitlerin yönetici pozisyonunda bulunmalarını ve bunu korumalarını “sosyal fors” kavramıyla açıklamaktadır. Elitler, sahip buldukları sosyal fors sayesinde toplum içerisinde ayrıcalıklı kalabilmektedir (Mosca, 1939, s.144-147). Michels ise elitizmin, sendika veya siyasi parti gibi çeşitli organizasyonlarda bürokratik yapının oligarşileşme yöneliminin doğal bir süreci olduğunu ifade ederek bunu “*Oligarşinin Tunç Kanunu*” biçiminde yasalaştırmaktadır (Michels, 2001, s.224-235).

C. Wright Mills, elitler üzerine yaptığı analizlerde ABD örneğinde güç elitlerini Capitol, Wall Street ve Pentagon üzerinden açıklamaktadır. Yerel elitlere ise elit rutinleri ve gücü kullanmaları noktasında çok detaylı olarak yer vermiştir (Mills, 2017, s.65-67). Diğer taraftan, elitizm teorisi çoğulcu demokrasilerde de toplumsal yapıyı tanımlamak ve açıklamak için çeşitli düşünürlerce bir yöntem olarak kullanılmıştır. Bu düşünürlere birkaç örnek isim olarak Dahl, Galbraith ve Mannheim’ı vermek mümkündür. Sayılanlar dahil olmak üzere genel manada, demokratik sistem ile elitizm olgusunu bir arada ele alarak toplumsal yapıyı açıklayan düşünürler, *çoğulcu elitistler* olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2010, s.120-125).

Toplumların kültürel ve kurumsal merkezlere sahip olduğu şeklinde açıklanan merkez-çevre metaforunda kültürel merkez baskın toplumsal değerleri, kurumsal merkez ise otoriteyi temsil etmektedir. Çevre unsurları bunlardan ayrı ama zaman zaman bunları etkileyen unsurlar olmaktadır. Türkiye'deki merkez-çevre ilişkileri Osmanlı Dönemi'nden itibaren ele alındığında; güçlü merkeze karşı çevrenin de zaman zaman güç kazanabildiği görülmekte olup bunun toplumsal dikey hareketlilikle mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Siyasal elitlerin yer aldığı merkez genellikle bütüncül bir biçimdedir. Dikey hareketlilik neticesinde çevreden merkeze akış söz konusu olabilmektedir. Çevre, biçimsel olarak ayrılmış ve dağınık bir form taşımaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde de anılan nitelikler hem merkezde hem de yerelde süregelen özellikler olmuştur (Shils, 1975, s.3-16; Mardin, 1973, s.169-175). Bu çerçevede, merkez elitleri ile çevre elitleri olgusundan bahsetmek mümkündür.

Son tahlilde, odak noktamızdaki kent olan İstanbul içerisinde yer alan veya dolaylı olarak kente etki eden elitlerin varlığı doğal olacaktır. Mills'in vurguladığı yerel elitleri İstanbul üzerinden düşünebileceğimiz gibi, ulusal ölçekte benzersiz yapıya sahip olan kentin elitlerinin etkileri elbette İstanbul ile sınırlı kalmayacaktır. Öte yandan, toplumsal yapıyı etkileyen ve değiştiren unsurların, elitleri nasıl etkilediğini ortaya koymak gerekmektedir.

İstanbul'u doğrudan etkileyen ve 1950'lerde başlayıp 1980'li yıllarda zirve yapan göç dalgaları, kentte yeni bir tip kentleşmeye neden olmuştur. Kırsal kökenli olup kente yeni göç edenler, kentin eski sakinleriyle önce istihdam alanında, sonra sosyal alanda ve en nihayetinde yaşam alanında (ikamet alanında) karşılaşmışlardır. Eski sakinler elit bir yapıya sahip iken, göçle gelen kitlelerin kendi toplumsal konumlarını belirlemeleri zaman almıştır. Bu kitlelerin içerisinde eski elitlerin sahip oldukları güce, imkana ve hatta kültürleriyle yeni kentlilere takındıkları tavra karşı tepki oluşmuştur. Elit kavramı ve elit olma durumu, anılan süreç içerisinde olumsuz bir çağırışım kazanmaya başlamıştır (Keyder, 2014, s.249). Elit kavramının esasen olumsuz bir anlamı olmadığını, fakat kavramların tarihsel bağlamda kültürel olarak bazı toplumsal grupları nitelerek için kullanıldıktan sonra dar anlama hapsolmesi durumunun oluşabileceğini hatırlatmakta fayda vardır.¹

Göçler sonrasında İstanbul'da yeni kentlilerin elitleri, eski elitlerin yerleşmiş gücüne karşılık hemşehri derneklerini zaman içerisinde siyasi ve iktisadi gücü konsolide etme noktasında kullanmışlardır. Söz konusu yeni elitler, hem kırsaldan gelen kitlenin seçkinlerinden hem de kentin farklı imkanlarını kısa sürede kullanıp eliteleşen yeni seçkinlerden oluşmuştur (Erder, 2018, s.197). Göç ile gelen kitle, kentin eski bireylerine karşı bir arada bulunacak ve ayakta duracak kolektif gücü, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinde bulmuştur. Hemşehri dernekleri sivil toplum kuruluşu formunda ele alındığında kentsel yaşamın dışında bulunan bir unsur değildir. Ancak, kırsal bağları kuvvetlendirme işleviyle birlikte adeta kent içinde korunaklı sosyal bir alan oluşturmaktadır.

1 Mon Cher – *Monşer* – (Azizim, Dostum) kavramı da siyasi ve kültürel yaşamda benzer bir serüveni paylaşmaktadır. Hariciyeciler seçkinlerle sembolleşmiştir.

İstanbul'daki hemşehri dernekleri sayısı 1950 yılında 14 iken, 2007 yılına gelindiğinde 3 bin 780'e ulaşarak 57 yılda 270 katı sayıya ulaşmıştır. Söz konusu zaman aralığında dernekler, her on yılda artan bir eğilim gösterirken sadece 1970-1980 aralığında azalma trendine girmiştir. Bu azalma trendi, 70'li yıllarda küresel ve ulusal konjonktür çerçevesinde sağ-sol temelli siyasal olaylardan hemşehri derneklerinin de etkilenmesi olarak yorumlanmaktadır. Siyasallaşan bazı derneklerin 1980 Darbesi sonrası kapatılması, belirtilen azalma trendinin arkasında yatan temel nedendir (Yılmaz, 2008, s.50). 1990'lı yıllarla birlikte hemşehri dernekleri ilk zamanki işlevlerini güçlendirerek sürdürmüşlerdir. Yeni kentliler için kent içerisinde önemli bir sosyal alan olmuşlardır.

Yeni elitler, İstanbul'da yerel siyasete önemli ölçüde ilgi göstermişlerdir. Ekonomik ve sosyal anlamda zenginleşen bir kitle başka alanlara yönelirken, kente göç eden kitle içerisinde yerel siyasete çok ilgili bir kesim de çıkmıştır. Bu kesim, göçle gelen kitlenin kamudan taleplerinin cisimleşmiş bir tasviri olmuştur. İstanbul'un bu yeni yerel siyasal elitleri, yerel politika içerisinde özellikle *ben politikacı değil belediyciyim* lafzını kullanarak potansiyel tüm seçmenleriyle siyaset üstü ve hizmet merkezli bir bağ kurma yolunu seçmiştir (İncioğlu & Erder, 2013, s.98-99).

Kentin yeni sakinleri, geniş kapsamda siyasi erkten dar kapsamda ise belediyelerden talepkar olmuşlardır. Zaman içerisinde talep eden toplumsal gruptan, talepleri dinleyen ve karşılayan toplumsal gruba geçiş yapanlar olmuştur. Bu kişiler, yerel siyasetteki yeni elitleri oluşturmuştur. Diğer taraftan, kentin iktisadi imkanlarıyla ekonomik elit haline gelen veya eğitimle eliteleşen yeni İstanbullular toplum içerisinde giderek sayılarını arttırmıştır.

2012 yılından sonra büyükşehir belediyesi sisteminin ülke bazında genişlemesi ve yayılması yerel elitlerin yerel hedeflerin ötesinde merkezi hedeflere yönelmesine etki etmiştir (Aydın, 2019, s.449-450). Öte yandan, büyükşehir belediye sistemini, mevzuat temelli köklü değişiklikler bakımından 1984-2004, 2004-2014 ile 2014 ve sonrası olarak üç farklı ana döneme ayırmak mümkündür.

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde İstanbul'daki elitlerin klasik bir özelliği göze çarpmaktadır. Bu özellik, eğitim yoluyla eliteleşmedir. Bu bağlamda, bazı köklü okullar ve verdikleri hususiyetli eğitim öne çıkmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi, Mekteb-i Sultani, Galileo Galilei İtalyan Lisesi, Amerikan Robert Kolej, Saint Joseph Fransız Lisesi, Kuleli Askeri Lisesi ve Mekteb-i Mülkiye gibi çeşitli örnekler verilebilecek olan okulların farklı eğitim-öğretim seviyelerinden veya ekollerden olmalarına rağmen sahip oldukları eliteleştirici fonksiyon bu kurumların ortak noktalarıdır (Baş, 2013, s.28, 65, 69, 83, 94, 119, 129).

Türkiye'de elitlerle ilgili çalışmalarına bakıldığında; Frederick Frey mezun olunan okullara odaklanırken Frank Tachau ise yerel elitlerin yerel etkilerine odaklanmaktadır (Kocaoğlu, s.282-283). Bu çerçevede, okul elitizmi ve yerel elitizmin İstanbul örneğinde etkili olması mümkün bulunmaktadır.

4. İstanbul'a Göç Olgusu ile Kentin Eski ve Yeni Elitlerinin Oluşturduğu Algı

İstanbul'a göç edenlerin hemşehri kimliğini ön planda tutmasının iktisadi yönleri ve hemşehri grupları bazında iktisadi faydaları ortaya çıkmıştır. Hemşehrilerin belirli ticari faaliyet alanlarında yoğunlaşması bir müddet zarfında tekelleşmeyi doğurmuştur. Hemşehriciliğin sağladığı iktisadi fayda, diğer gruplara karşı ticarete güvensizlikle birlikte yabancıların ötekileştirilmesinin birleşmesiyle daha net biçimde keskinleşen bir tavra dönüşmüştür. İşportacılıktan başlayan ticari ve ekonomik ağlar, kentsel üretimin dağıtım mekanizmalarına kadar etkisini hissettiren büyük bir faktörler zincirine evrilmiştir. Bu olgunun yerel siyasete yansımaları ise hemşehri kimliğinin yerel düzeydeki patronaj ilişkilerinin, ticari ve politik fonksiyonlarla geniş bir seçmen kitlesi üzerinde kontrol yeteneğine ortam hazırlaması şeklinde olmuştur. Konut arzı ve iş imkanları, hemşehrilik ilişkisinden politik ilişkilere geçiş durumunu kolaylaştırmıştır. İktisadi ilişkilerin ve kentsel dağıtım mekanizmalarında hacim kazanma sürecinin hızlandırıcılarının, hemşehrilik ve yerel siyaset ilişkisi olduğunu belirtmek yerinde olacaktır (Yılmaz, 2008, s.20-26). Göç süreci hemşehriciliğin önemini arttırırken anılan süreçle birlikte; önceden iktisadi gücü elinde tutan eski elitler, yeni elitlerin iktisadi alandaki konumlarının genişlemesi sürecine şahit olmuşlardır. Farklı tarzda bir kentleşmeyle birlikte kentin eski ve yeni elitleri hakkında çeşitli algılar tecrüme etmiştir.

Yerel siyasette görev almış araştırma katılımcılarıyla 2019 yılı Haziran-Aralık dönemi içerisinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İstanbul'a göç sürecinin etkilediği dönüşümün ve kentleşmeyle ilgili problemlerin çeşitli yansımaları irdelenmiştir. Göç ve kentleşmeyle birlikte eliteleşme konusunda farklı hususlara odaklanılmıştır. Yerel siyasetçilerin elit algısı betimlenmiştir. Meclis üyelerinin yerel siyasi elit tasvirini hangi biçimlerde yaptığı ortaya konulmuştur.

İstanbul'un yerel siyasetinde görev üstlenmiş araştırma katılımcılarından 1941 doğumlu olan bir katılımcı, kendisi ve altsoyu göç süreciyle birlikte İstanbullu olmasına rağmen kentin cezbedici özelliklerini tehlikeli bulmaktadır. İstanbul'a olan ilginin ancak Anadolu'ya aynı ölçüde yatırım yapılmasıyla başka yerlere kayabileceğine işaret etmektedir:

“Göç işi çok tehlikeli gidiyor. İstanbul'u cazibe merkezi olmaktan çıkarmak lazım. Bu kadar insanı bir şehirde toplamak olacak şey değil. Ben buraya tek başına 25 yaşında geldim. Şimdi 15 kişiyim. Çocuklarım, torunlarım. İş yapılacaksa farklılık olacaksa, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılmalı. Yoksa İstanbul bu yükü çekmez (Katılımcı Y, 1941).”

1952 doğumlu başka bir katılımcı ise “taşı toprağı altın İstanbul” metaforuna dikkat çekmektedir. İstanbul'a yönelik göç akışını birincil olarak iktisadi faktörle ilişkilendirmektedir. Benzer şekilde Anadolu'ya yönelik yatırım ve istihdamı savunmaktadır. Diğer taraftan, İstanbul'a göç eden kırsal kökenli ailelerin kente entegrasyon sürecinde yapısal ve kültürel değişikliğe uğradığını belirtmektedir. Hem kentin hem de toplumun yapısının ve kültürünün değiştiğinin altını çizmektedir:

“İstanbul’un taşı toprağı altındır diyip yorganını valizini alan Anadolu’dan buraya geldi. Vergisiyle sanayisiyle Türkiye’nin lokomotifi İstanbul’dur. Anadolu’dan gelmeyi kesmenin yöntemi istihdamdır. Çiftçilik yok para yok, hepsi geldiler İstanbul’a, demografik yapı değişti. Anadolu’daki örf, adet, anane burada dağıldı, gitti. Ataerkil aile yapısı dağıldı gitti. Gelenekler, görenekler değişti (Katılımcı H, 1952).”

İstanbul’a yönelik gerçekleşen hızlı göç dalgaları hızlı nüfus artışına sebep olmuştur. Çeşitli bölgelerden gelip yerleşen kitleler, kentin nüfus yapısını heterojen hale getirmiştir. Heterojen nüfus doğal bir biçimde çok kültürlülüğü doğurmuştur. Göçün kırsal merkezli itici unsurları bulunduğu gibi, kentin özgün özelliklerinden kaynaklanan çekici unsurları bulunmaktadır. Kentin birincil çekim unsuru istihdam odaklıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul bir cazibe merkezi ve fırsatlar mekânı olarak algılanmıştır.

Araştırma katılımcılarından birinin kentleşmeyle ilgili aktardıklarına bakıldığında, göç ve kentleşme ilişkisi açık bir biçimde görülmektedir. İstanbul’a göç dalgalarının başladığı 1950’lerle birlikte, zirve yaptığı 1980’ler bu bağlamda zikredilmektedir. Göçe bağlı olarak hızlı kentleşme sürecindeki altyapı problemleri vurgulanmaktadır. Halkın, kentleşme sürecinde hızlı davrandığı ve talep eden bir konumda bulunduğu betimlenmektedir. Kentleşme sürecinde yapılan planlamaların, günlük problemleri çözdüğü ancak yıllar sonra gelişen kent için yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, dönemin yöneticilerine vizyon eksikliği eleştirisi getirilmektedir:

“1950’lerden sonra İstanbul’a göç hızlanıyor. 70’li 80’li yıllarda bu tavan yapıyor. Devlet buna hazır değil. Halk önden gidiyor. Devlet arkadan geliyor. Bir içme suyu isale hattı düşenecek. Diyor ki buraya 20’lik boru yeter buranın nüfusu beş bin. Ama elli yıl sonra oranın nüfusu 50 bine çıkacak. O öngörülüp de o 20’lik boruyu 100’lük boruya çevirmek akıl edilemiyor. Uzun vadeli düşünülmüş olsa göç de alsanız; gecekondulaşma, elektriksiz ev, okulsuz mahalle olmaz (Katılımcı İ, 1959).”

Diğer bir katılımcı ise kentleşmenin eksik planlanmasından ziyade plansız kentleşme vurgusu yapmaktadır. Gecekondulaşma sürecinin ve plansız kentleşmenin, plana dahil edilmesinin mevcut durumu doğurduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, bu tip kentleşmenin kentte kozmopolit bir yapı oluşturduğuna, ancak farklı toplumsal grupların kentli kimliği çerçevesinde bir arada yaşamaya kolayca alıştıklarına işaret etmektedir:

“Ülkede 1950’li yıllardan bu yana yanlış bir kentleşme var. Plan oluşturulmadan kent oluşturuluyor kaçak yapılar vasıtasıyla. Bir imar affı çıkıyor. Sonra şehir plancıları o mevcut yapıya plan uydurmaya çalışıyorlar. Çarpık kentleşme ile kozmopolit bir yapı oluşuyor. Toplum farklılıkları ve zıtlıkları bir arada barındırıyor. Ülkede bu kadar uç gruplar olmasına rağmen insanların birbirlerine düşmanca tavırları yok (Katılımcı S, 1955).”

Kentsel üretim artışının işsizlik olgusuyla ters orantılı bir ilişkisi bulunmaktadır. Kentsel bütünleşme, kırsaldan gelen kitlelerin üretim sürecine katılmasına fayda sağlamaktadır. Bütünleşmeye gösterilen direnç, kırsal değerlerin yeniden üretimi şeklinde somutlaşmaktadır. Kentsel dağıtım mekanizmalarına zaman içerisinde kentsel bütünleşmeye direnç gösteren gruplar da dahil olmaktadır. Kent yaşamında kırsaldan farklı olarak “yabancı”ya duyulan güven ve zaman-mekân ayrışması baskındır. Kentleşme serüveninde kentler, giderek küresel biçimlere bürünmeye ve korunaklı siteler üretmeye başlamıştır. Kentsel planlama bağlamındaki eksiklikler ile plana aykırı parçalara karşı uygulanmayan radikal tedbirler, kentsel sorunların ana nedenleri olarak görülmektedir.

Araştırma katılımcıları elit kavramını ve elit kişiliği farklı biçimlerde tanımlamaktadırlar. Katılımcıların elitlere yönelik ağırlıklı biçimde, olumsuz bir algısının olmadığı görülmektedir. Ancak *elit davranışı* diye ifade edilebilecek bir tutumu, kavramdan ayırıştırarak olumsuzlama eğilimi göze çarpmaktadır:

“Ben eliti farklı değerlendiriyorum. Bendeki karşılığı; birikim, beceri, background, yeterlilik. Elit farklılıktır. O toplumda farklı biridir (Katılımcı M, 1956).”

“Elit derken, belki o yörede oturan, tanınmış, bir söz sahibi insan olarak düşünebiliyorum. Belki de birçok konuda donanımlı olabilir (Katılımcı F, 1954).”

“Elit benim için itici bir kelime. O ayırıştırıcı bir kelime. Elittir, üst tabakadır, alt tabakadır diye ayırmak zaten inancımıza da aykırıdır. Ama toplumun kanaat önderleri vardır, sözü dinlenen kişileri vardır (Katılımcı F, 1981).”

“Elit toplumdaki kopmuş, kendi dünyası olan, beyaz yakalı, kendini ayırtmış insanlar. Onlar otobüse binemezler. Elit olduğu için binemez. Taksiye biner veya arabası vardır. Kitlenin içinde yer alamazlar. Esnaf lokantasına gidemezler. Fransız mutfağının olduğu yere giderler (Katılımcı H, 1952).”

“Yaylada kuzuları otlatan çobanla sanat dünyasındaki üstadın benim nazarımda fikir beyan etmesinde bir farklılık yok. Kesinlikle o sınıf ayrımı olmamalı. Ancak, “bilenlerle bilmeyenler bir olur mu” güzel ifadesi var. Bilen insanlara hürmet etmek, onun ilminden mütesebbib (Katılımcı İ, 1959).”

Elit kavramı çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Elitizm teorisi, toplumsal yapıyı ve toplumların yönetim mekanizmalarını “elitler” merkezinde tasvir eden bir teoridir. Farklı dönem ve ülke örnekleri üzerinden zenginleştirilen elit teorisinin, çoğulcu demokrasileri ve çoğulcu elitleri inceleyen yönleri bulunmaktadır. “Yerel elit” kavramı, elit teorisinde önemli yer tutan bir diğer betimlemedir. Yerel siyasetçi olan araştırma katılımcılarının elit kavramına ilişkin algısı, genel olarak olumsuzluk barındırmazken “elit tavrı” söz konusu olduğunda ise olumsuz olduğunun altını çizmek gereklidir.

İstanbul'daki eski yerleşik elitlerin yapısıyla ilgili olarak çoğulculuğa yönelik vurgu yapan bir araştırma katılımcısı bulunmaktadır. Katılımcı E, eski toplumsal yapıya ve yaşanan değişime dikkat çekmektedir:

“İstanbul bir kere çok kültürlü bir şehirdi eski yıllarda. Gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı, ortak yaşadığı bir alandı. Bu alan gitgide değişti (Katılımcı E, 1969).”

Başka bir katılımcı ise elitlerin doğal biçimde yerleşik bir yapı oluşturduğunu savunmaktadır. Elit aile yapısına ve elitizmin; ailenin sosyal, kültürel ve iktisadi servetini koruması fonksiyonuna vurgu yapmaktadır:

“Yıllarca orada durur. Hatta babadan oğula geçer. Elit babadan gelecek çocuk da takip ediyor. O genlerde çünkü. Belli bir yaşa kadar konumunda devam ediyor sonra onun yerine çocuğu devam ediyor (Katılımcı M, 1956).”

Diğer bir katılımcı da elitlerin konumunu korumasını doğal bir refleks olarak görmektedir:

“Bizim ortak karakterimizdir, genlerimizde var. İdare gücünü kendi evladı da olsa ona zor terk eder. Bir holding sahibini düşünün 90 yaşına gelse de işin yönetimini 60 yaşındaki oğluna devrederken düşünür (Katılımcı İ, 1959).”

Yine başka bir katılımcı ise İstanbul'un yerleşik elitleri olarak Beyoğlu'nun fötr şapkalı insanlarını betimlemektedir. Nitekim bu bağlamda eski bir deyiş olan “Eskiden Beyoğlu'na kravatsız çıkılmazmış” akıllara gelmektedir. Yerleşik yapı üzerine kente gelen kırsal kökenli kitlenin genel yapıyı değiştirdiğini ve bu değişimin negatif yönde olduğunu düşünmektedir:

“Göç, kentlinin yaşam alanlarını daralttı. İstanbul'un kültür yapısını yozlaştırdı. Hep denir ya Beyoğlu'nun fötr şapkalı daha nazik insanları. 1950'lerde İstanbul, 1960'larda Eminönü. Köyden gelen yoğun göçle kentteki insanlar buradan gitmek veya dönmek zorunda kaldılar. 1960'lı 1970'li yıllardaki insanlar daha bilinçliydi. Okuyan, araştıran, kültürel olarak daha yüksek olan insanların kültürünü; köyden gelen göçle yozlaştırdığımız bir kültüre dönüştürdük (Katılımcı T, 1991).”

Eski İstanbul anlatısı, nostaljik öğeler taşımakla birlikte yaşanan dönüşümde başlangıç noktası konumu taşıdığı için önemlidir. Göçle gelen yeni elitler ile kentin eski elitleri arasındaki karşılaştırma, farkı ortaya koyma açısından kolaylaştırıcıdır. Yeni kentliler için akraba ve hemşehri ilişkileri tutundurucu vasıflar taşımıştır. Yerel siyasete katılan yeni kentli elitler, beledi hizmetleri politika hududundan ayrı bir yere konumlandırmışlardır. Yerel hizmet isterken hizmet veren konumuna geçiş yapmışlardır. Eski elitlerdeki ağırlıklı şekilde eğitimle eliteleşme örüntüsü, yeni elitlerde bu çerçevede farklılaşmıştır. Eski İstanbul'un eski elit ailelerinin yerini zaman içerisinde yeni elitler almıştır. Elit dolaşımı, bir toplumdaki siyasi ve iktisadi gücün mevcut elitler arasında

yer değiştirmesini ifade etmektedir. Ancak bir kırılma yaşanarak yeni zümreler oluşmuş ve elit dönüşümü yaşanmıştır.

5. Göç ve Kentleşmeyle Yaşanan Elit Dönüşümü ile Yerel Siyasetin Farklılaşması

Göç ve kentleşmenin, doğrudan veya dolaylı biçimlerde yerleşik toplumsal yapıyı değiştirdiği bir gerçektir. Türkiye özelinde İstanbul kenti, söz konusu süreçten diğer kentlerden daha çeşitli ve büyük ölçülerde etkilenmiştir. 1950'li yıllarda başlayan göç hareketlerinin bir numaralı durağı olan İstanbul, müteakip on yıllık evrelerde mükerrer biçimde çehre değiştirmiştir. Söz konusu değişiklik hem mekân hem insan odaklı olmuştur. İlgili dönemlerdeki siyasi gelişme ve eğilimleri, göç ve kentleşme unsurlarından bağımsız açıklamak yetersiz kalacaktır. Bu bağlamda, yerleşik sağ politik çizgiden zaman içerisinde giderek ayrışan muhafazakar kökenli siyasi partilerin 90'lı yıllara geldiğinde iktidara ulaşacak denli güç kazanması ve 2000'li yıllardan itibaren üst üste dönemler iktidar olması, söz konusu göç ve kentleşme olgusuyla derinden ilgilidir. Refah Partisi'nin siyasi başarısını göçle gelen yeni kentlilerin toplumsal kimlik ve aidiyet arayışıyla ilişkilendirdiğimizde 28 Şubat Süreci'nin bunu kesintiye uğrattığını ifade etmek yerinde olacaktır. Post-modern askeri müdahale yönünden hariç olarak bakıldığında ise eski elitlerin kentteki yeni kitlelerle yüzleşmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Seküler elitler, muhafazakar elitler, laiklik, dindarlık gibi kavramlar önemli olmakla birlikte eski elitlerin ordu, bürokrasi ve İstanbul sermayesi şeklinde kurumsal bir elitizm oluşturdukları görülmektedir. Göç ve kentleşmeyle birlikte kente yeni gelen kırsal kökenli ve muhafazakar kitleler, kentte kendilerine yeni alanlar açmaya çalışmışlardır. İktisadi ve siyasi anlamda bunu başaran söz konusu kitlenin yeni mensupları doğal olarak elitleşmiştir. Yeni toplumsal yapı, diğer elitlere de etki etmek suretiyle hem eski hem yeni elitleri etkileyen bir dönüşüme kapı açmıştır (Arpacı, 2020, s.191-196).

90'lı yıllar sonrası değişen yerel ve genel siyaset anlayışı hem muhafazakar elitleri hem de eski elit gruplarını, iletişim ve etkileşim fonksiyonuyla bütüncül bir biçimde dönüştürmüştür. Eskiden elit zümrenin belli başlı yaşam alanları ve belirli davranış biçimleri bulunmaktaydı. Siyasi, iktisadi ve kültürel sahaya yeni kitlelerin katılması hem kitlelerin elitlerini hem de eski elit zümreyi etkilemiştir. Göç ve kentleşme dalgaları durmaksızın devam ettiği için, iki taraflı etkileşim ve benzeşme kaçınılmaz olmuştur. Lakin, yeni kitlenin değiştiriciliği de özellikle siyaset alanında gözden kaçmayacak bir noktaya gelmiştir. Eski elitler, yeni elitler gibi toplumsal tabanla bağ kurma yarışına girmektedir (Bölükbaşı, 2012, s.168-178).

Göç ve kentleşme üzerinden elitlerin değişimine ve dönüşümüne bakıldığında; siyasi ideoloji, ahlaki değerler, din, mezhep, etnik köken ve cinsiyet gibi unsurları dışlamaksızın yeni toplumsal yapıyı farklı bir yönden irdelemek mümkündür. Elitizm teorisi, kendine özgü yapısı nedeniyle başka tür yaklaşımları ve analizleri dışlamadan toplumsal yapıyı açıklayabilmesiyle bir zenginlik taşımaktadır. Sayılan unsurların belirleyiciliği göz ardı edilmemekte olup elit tasnifi üzerinden toplumsal dönüşüm açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma katılımcılarından biri, göç ve kentleşmeyle yaşanan dönüşümün olumsuz biçimde gerçekleştiğini düşünmektedir. Kentli ve elit kültüre ayak uydurmayı olumlu, kırsal kültür ve değerleri kentli kimliğiyle kaynaştırmayı olumsuz bir refleks olarak betimlemektedir:

“İstanbul'a göç olumlu bir dönüşüm oluşturmadı. 50'lerde gelen insanlar iş kurmak, para kazanmak için geliyorlardı. 2000'lerde ise kendi bölgelerinde yaşam şansı olmadığı için ya da cazibe merkezi olduğu için geliyor. İlk göçlerle gelenlerde, İstanbul'un nüfusu ile kaynaşan bir göçmen nüfusumuz vardı. Burada yatırım yaptılar, yerleştiler, buranın kültürüne ayak uydurdular. Fakat şehrin kültürel yapısından tamamen uzak, tekrar köy hayatı yaşayan bir toplum İstanbul'a bir şey katamaz (Katılımcı D, 1976).”

Aynı katılımcı göçle gelen yeni kentlilerle yerleşikler arasında yerel siyasete katılım kıyası yaptığında eski elitleri, kendi siyaset yaptığı “elit ilçe” Kadıköy bağlamında daha önde görmektedir:

“Yerel siyasete en aktif katılım gösteren, orada daha eski olanlar. Oranın sorunlarını görebiliyor. Sonradan göçle gelenler aidiyet duygusu gelişmemiş insanlar. Yerel siyasette en aktif, en eleştiren, en katılım gösterenler oranın eskiden beri sahibi olduğunu düşünen dededen, atadan Kadıköylüyüm, İstanbulluyum, benim toprağım burası diyen sonradan gelenleri eleştiren eski İstanbullular (Katılımcı D, 1976).”

Ancak benzer “elit bir ilçe” algısını taşıyan Beşiktaş'ta siyaset yapan diğer bir katılımcı, yerel siyasete katılımında sonradan gelenlerin, yerleşiklerin önünde olduğunu ifade etmektedir:

“Sonradan gelenler yerel siyasete daha çok katılım gösteriyor. Çünkü yerleşik olanların keyfi yerinde. Sonradan gelenler sorun yaşıyorlar tabii (Katılımcı E, 1954).”

Farklı bir katılımcı ise göçle gelenlerin yerel siyasete katılımının yüksekliğini arayış ve talep içinde olma ile ilişkilendirerek vurgulamaktadır:

“Göçle gelenler geldiği zaman her şeyi mükemmel bulamıyor, bir yere yerleşti elektrik yok, belediye otobüsü yok. Daha önceki yerleşik kesim İstanbul'un merkez mahallerinde oturan insanlar. 100 yıl önce mahallesine su bağlanmış, altyapısı yapılmış, evin önü asfalt, belediye otobüsü kapısında. Çevreye göçle gelenler daha çok arayış içinde ve yerel yönetimlerle daha çok irtibat halinde (Katılımcı İ, 1959).”

Başka bir katılımcı, yerel siyasete katılımı kentte ikamet süresi ile ilişkilendirmektedir:

“Kentte yaşam süresi arttıkça siyasete katılım oranı artıyor. Yeni gelenin siyasetçi ile talep ilişkisi var. Talep edenin kentte siyasi hakkı çok az. Türkiye'de bizim neslimiz bugün siyaset yapanlar genellikle 1970'ten ya da 1980'den önce doğanlar. On yıl sonra artık İstanbul doğumular siyasette var olacak. İnsanın kentte kalış süresi sadece kendi değil

ailesinin de kalış süresi ile ilişkili. Kırk yıl önce dedeniz gelmişse kent siyasetinde var olma hakkınız daha fazla. Dört gün önce siz gelmişseniz hakkınız daha az (Katılımcı K, 1967)."

Diğer bir katılımcı ise kentin eskileri ve yenileri ayrımının ortadan kalktığını, göç ve kentleşme süreciyle birlikte tüm görünen yerel siyasal elitlerin yeniler olduğunu belirtmektedir. Ancak en yenilerin, eski kent elitleriyle ortak bir biçimde İstanbul doğumlu olma vasfına sahip olduklarına işaret etmektedir:

"Eski sakin kalmadı, bundan sonra sakin olacak ve siyasete katılacak. Eskiden eski sakinler varmış, o şehrin sahipleri ve yöneticileri varmış. Daha sonra karma oluşmuş. Şimdi İstanbul'da doğanlar yoğunlukta. Onlar yönetime sahip çıkıyor (Katılımcı M, 1956)."

Başka bir katılımcı, göçle gelen kitlenin kente aidiyet hissetmeye başladıktan sonra yerel siyasete katılımının giderek arttığını ifade etmektedir. Bunu yerel hizmet talebiyle ilişkilendirmektedir. Göçle gelenleri, eski elitlerle kıyaslayarak seçmen davranışı noktasında daha ileri seviyede görmektedir:

"Göç edenlerin yerel siyasete katılımı anlamında Anadolu insanında şu anlayış vardı: Biz ne bilek beyim büyükler bilir. Şehirde yaşadıkça ve aidiyetleri arttıkça, köylerine artık geri dönemeyeceklerini gördükleri an ben de bu şehrin ferdiyim demeye başladılar. Bazı yerlerde şehrin elitleri sandığa gitmezken Anadolu'dan gelen insanlar sandığa sonuna kadar sahip çıktılar. Çünkü yerel idarelerin sorunlarını çözeceğini çok iyi biliyorlardı (Katılımcı M, 1976)."

Diğer bir katılımcı, yerel siyasete katılımın karma biçimde olduğunu vurgularken eskilerin yerel ilişkilerde avantajlı olduğuna işaret etmektedir. Buna mukabil yenilerin ise daha atak olmak suretiyle nispi dezavantajlarını kapattıklarını düşünmektedir:

"Yerel siyasete katılım gösteren eskiler de yeniler de var. Vakti müsait, işi müsait, kazancı da yerinde olan insanlar daha kolay katılabiliyor. Eskiler daha avantajlı konumda. Kendini daha kolay kabul ettiriyor. Ben doğma büyüme buralıyım, buraları biliyorum diyor. Ama yeni gelenler de daha atak oluyorlar. Sıçrama yapmak istiyorlar (Katılımcı M, 1960)."

Göç ve kentleşmeyle birlikte yerel siyasette yaşanan elit dönüşümünü, tüm elitlerin toplumsal görünürlüğü ve yerel siyasetçilerdeki elit algısı ile irdelemek önem taşımaktadır.

Elitlerin tek bir toplumsal sınıf olarak nitelenip nitelenemeyeceği ile ilgili olarak katılımcılardan biri:

“Ekonomik güç benzeştikçe benzeşiyorlar. Bir tarafta en dindar insan ama ekonomik gücü şehrin en lüks yerinde yaşamasına fırsat veriyor. Ortak platformlar, ortak bakış açıları oluşuyor. Ortak platformlar bazen ortak harekete de vesile oluyor. Bu güç şeyinde ekonomik gücün siyasal veya sosyal güçten çok daha etkili olduğunu düşünüyorum (Katılımcı K, 1967).”

İfadeleri ile iktisadi elitizm vurgusuna ağırlık vermektedir. Başka bir katılımcı ise sosyal alan farklılığı ekseninde benzer şekilde iktisadi elitizm vurgusu yapmaktadır:

“Elitler arasında hayat tarzında benzerlik var. O kendi gibi insanlarla oturuyor. Ben şimdi Boğaz'da yemek yemem. Emekliyim sadece o param olsa oraya gitmem (Katılımcı Y, 1941).”

İktisadi elitizmin haricinde, elitlerin ekonomik yeterlik ötesinde kendilerine has özel alanlarının bulunduğu bahsetmektedir. Diğer bir katılımcı ise elitlerin toplumsal grup olarak ideolojinin ötesinde, iktisadi menfaatleri ön plana alan bir yapıda olduklarını düşünmektedir:

“Bir sanayicimiz toplantıdan çıktıktan sonra Boğaz'da rakısını içiyor, öbürü ibadetine gidebiliyor. Farklı bir yaşam biçimi. Ama dünyaya ideolojik olarak farklı bakmalarına rağmen kendi aleyhlerinde ya da çalışanlarla ilgili bir karar olduğunda birleşip ortak karar alabiliyorlar (Katılımcı S, 1955).”

Başka bir katılımcı ise farklı ideolojideki elitlerin ortak hareket etmesinin zor bir durum olduğunu ve bunun ancak istisnai olabileceğini savunmaktadır:

“Farklı elitleri, yaşam kalitesi veya şartları açısından birleştirebilirsin. Hayat görüşleri açısından birdir diyemeyiz. Ortak hareket etmeleri çok olacak bir şey değil. İdeoloji ve kendi alışkanlıkları daha ön planda. Mecburiyetten bir araya gelebilirler (Katılımcı M, 1960).”

Diğer bir katılımcı, elitlerin tek bir sınıf olmadığını ve hayat tarzlarıyla rutinlerindeki benzeşmelerin doğal olduğunu düşünmektedir. Eski elit ile sonradan eliteşen toplumsal gruplar arasında keskin bir çizgi/sınır olacağı çerçevesini ortaya koymaktadır:

“Onları tek bir sınıf olarak göremeyiz. Yaşam şeyleri farklı. Davranışlarda bile belli oluyor sonradan zengin olma. Adam kökenden zengindir. Üslup, hal, hareketleri aynıdır. Ama sonradan zengin çok daha farklıdır. Sendika başkanı, patronla benzer hayat rutini yaşar. Benzeşme ister istemez oluyor. Bu siyasette de var. Sporda, sanatçılarda da var. İş çevresinde daha fazla tabii (Katılımcı M, 1973).”

Başka bir katılımcı, elitlerin çeşitli STK'lar ve organizasyonlar çatısı altında ortak hareket ettiklerini belirtmektedir. Bunun yanında, elitist – seçkinci – davranış ve bakış açısının yanlış olduğunu düşünmektedir. Değişen toplum yapısıyla birlikte daha çoğulcu bir yapı arzulamaktadır. Bu bağlamda, göç ve kentleşme süreciyle dönüşen toplumda çoğulcu bir elitizm beklentisini ortaya koymaktadır:

“Hayvan hakları savunucusu, çevreci, insan hakları savunucusu, yaban hayvanları savunucusu, üniversiteler, iş dünyası, odalar, borsalar, STK'lar. Herkesin bir amacı var. Sendikalar işçi ve işveren arasında ben bulayım diyor. Ama bazı amacımı aşan yapılar da vardır. Elit davranış gösterenler var. Biz ne dersek o olur diyor. Dün böyleydi diyor. Ama toplum değişti, ortam değişti. Sermaye çeşitlendi. Kültürel zenginlikler var. Öyleyse hepimizin dediği olsun (Katılımcı İ, 1959).”

Elitler için belirli sıfatlar kullanarak çeşitli betimlemeler yapılmaktadır. Seküler elit ve muhafazakar elit gibi tasnifler, belli sınırlar ve bu bağlamda belli davranış kalıpları ortaya koymaktadır. Ancak kentleşme süreciyle birlikte elit etkileşimi artmaktadır. Farklı tür elitler arasında “elit” ortak paydası açısından iletişim kanalları açık bulunmaktadır. Elit dönüşümü yaşanması, elit refleksi olarak nitelenen seçkinci tutumun sona erdiği anlamına gelmemektedir. Kentleşme ve yerel siyasete katılım, elit dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Geline nokta, kentte yeni ve eski elitler daha fazla bir arada bulunmaya başlamıştır. Yeni tür yerel siyasetin başarısı, bütün yerel siyasal elitler tarafından benimsenmesine ve genel anlamda yerel siyasetin farklılaşmasına neden olmuştur.

Büyükşehir sistemi sonrasında büyükşehir belediyesi meclis üyeliği, ilçe belediye başkanlığı, ilçe belediye meclis üyeliği ile partilerin il ve ilçe yönetiminde görev almış araştırma katılımcılar içerisinde yer alan kişilerin; sadece ilçe bazlı olarak meclis üyeliği yaptığı bölgeler Ataşehir, Başakşehir, Bayrampaşa, Beşiktaş, Beykoz, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Kağıthane, Ümraniye, Pendik ve Sancaktepe şeklindedir. Meclis üyeliği yapanlar içerisinde 1 tane üç dönem, 5 tane iki dönem görev yapmış üye bulunmaktadır. 1989-1994, 1994-1999, 1999-2004, 2004-2009, 2009-2014, 2014-2019, 2019-2024 yılları arası görev dönemlerine isabet eden meclis üyeleriyle birlikte meclis üyesi olmayıp İstanbul'da bir siyasi partide il veya ilçe teşkilatında görev almış bulunan (Üsküdar, Pendik ve Bayrampaşa ilçelerinde mukim) üç katılımcıyla beraber toplam 20 yerel siyasetçi katılımcı 1941 ila 1991 doğumlu bir örneklem aralığı içerisinde 50 yıllık bir jenerasyonu kapsamaktadır.

Araştırma katılımcılarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ortaya çıkan verilerden elde edilen sonuçlardan bir kısmı ise şu şekilde olmuştur: 1941 ile 1991 yılları arasında doğmuş farklı kuşaklardan yerel siyasetçilerin bulunduğu örneklemde, katılımcıların %35'i İstanbul doğumludur. Diğer katılımcılar İstanbul'a göç sürecini yaşamış olup oranları %65'tir. Bu grup içerisinde İstanbul'u “memleketten” sonra 2. durak olarak tecrübe edenlerin oranı %40 olmuştur. Geri kalanlar içerisinde ise %20'si 3. durak ve %5'i ise 5. durak olarak İstanbul'a göç etmiştir. Öte yandan, araştırma katılımcılarının %75'i kentleşmenin İstanbul özelinde modernleştirici bir etkisi olduğunu düşünürken geri kalan %25'i aksi biçimde düşünmektedir. Diğer taraftan, anılan katılımcıların kavramsal olarak elit algısı %40 olumsuz ve %35 olumlu iken %25 oranında

hem olumlu hem de olumsuz biçimde tezahür etmektedir. Bunlarla birlikte, katılımcıların %50'si sosyal statünün yükselip iktisadi yeterliğin artmasının bireyleri eliteleştirmekte öncül etken olduğu sonucuna varmaktadır. Katılımcıların %20'si ise sosyal statünün yükselip iktisadi yeterliğin artışının bireyleri eliteleştirmeyeceğini savunmaktadır. Katılımcıların %30'u ise anılan faktörlerin eliteleştirmede kısmi bir işlev taşıdığını belirtmektedir. Son grupta özellikle öne çıkan olgu ise "eliteleştirici eğitim" olmuştur.

Yerel siyasetçilerin veya göçle gelen kitlelerin göç durakları sayısı ve dağılımı, İstanbul'da seçmen kitlesi olarak yeni İstanbulluların ağırlığını gösterme özelliği taşıyabilmektedir. Bununla birlikte göçle gelenlerin müteakip nesilleri hesaba katıldığında İstanbul doğumlu genç neslin dominasyonu uzun vadede kaçınılmaz görünmektedir. Kentleşme ve modernleşme olguları arasında pozitif bir ilişki kurulurken "kentli olma" kavramı nispeten tartışmaya açıktır. Elit veya seçkin kavramlarının yerine göre pozitif yerine göre negatif kullanıldığı anlaşılmıştır. Öte yandan, kısmen nötr değer taşıdığı kullanımlar ise teorik değerine en yakınsanan anlamlandırmalar olmuştur. Sosyal statünün yükselmesinin ve iktisadi yeterliğin artmasının bireyleri eliteleştirip eliteleştirmeyeceği hususunda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Sadece iktisadi elitizm yönünden bir bakış açısıyla eliteleşme olacağı savunulurken elitliğin iktisadi yeterlik ötesinde değerlerle oluştuğu yaklaşımı eliteleşme olmayacağını savunmaktadır. Kısmen eliteleşme savını destekleyenler ise zımni olarak ikinci bakış açısına katılmaktadırlar. Klasik bir toplumda eğitim, eliteleştirici fonksiyona sahip bulunmaktadır.

6. Sonuç

Yirminci yüzyılda yoğun bir şekilde göç alan İstanbul, hızlı ve genişleyen bir kentleşme süreci yaşamıştır. Bu süreç hem kent çapında hem de ulusal çapta büyük bir toplumsal değişime neden olmuştur. Hızlı biçimde kentleşen kitlelerin macerası eski kentlilerden farklı olmuştur. Köyünü ve toprağını bırakıp gelen yeni kentliler, kente entegrasyonda zorluk yaşamışlardır. Bu zorluğa karşılık çözümü, kırsal kültürlerini kentte yeniden üretmekte bulmuşlardır. Zikredilen yeni kentliler için kentte aile, akraba ve hemşehri ilişkileri aşırı değerli hale gelmiştir. Kendilerine has bir kentleşme süreci yaşayan yeni kentliler, belli bir zaman sonra kentten daha fazlasını talep etmeye başlamışlardır. Kentin iktisadi, sosyal ve kültürel merkezlerinde yer tutmuş olan eski elitler, ilk etapta bu duruma direnç göstermişlerdir. Ancak zamanla yeni kentlilerin içerisinde çıkan yeni elitler, elit zümresine dahil olmaya başlamıştır. Yeni ve eski elitler iş birliği yapar hale gelmiştir. Bir müddet sonra göçle gelen yeni kentliler ve eski elitler arasında iletişim artmıştır. İletişimi etkileşim takip etmiştir. Bu surette göç süreci ve süreçten etkilenen yeni tip kentleşme, toplumsal dönüşümü tetiklemiştir. Hem eski elitler hem de yeni elitler dönüşüme dahil olmuştur.

Hızlı bir göç ve kentleşme süreci, merkez elitleriyle çevre elitlerinin elit dolaşımı olgusuna alışılmadık bir hızda ve hacimde katılmasına neden olmuştur. Yereldeki toplumsal ilişkilerin bir kısmı merkeze – veya kente – taşınırken kente özgü yeni ilişki ağları, kitlelerin kentleşmesi sürecinde büyük önem kazanmıştır. Hemşehrilik olgusu ve yeni ticari yapılanmalar, kentsel üretim neticesinde ortaya çıkan kentsel ürünün dağıtımını noktasında mevcut duruma değer

katan unsurlar olmuştur. Kentsel üretim, göçlerle ve yeni kentlilerle doyuma ulaşmamıştır aksine kentteki üretim merkezleri ve konut alanları giderek genişlemiştir.

Kentsel siyaset, elit dönüşümünde önemli bir aracı mekanizma rolü üstlenmiştir. Göçle gelen kitlelerin çoğulcu yapısının yerel siyasette tezahürü, toplumsal dikey hareketlilik noktasında önem arz etmiştir. Yeni yerel siyasetçilerin geliştirdiği yerel siyaset anlayışı, toplum tarafından değer görmüştür. Bu durum seçmen davranışına yansımıştır. Bu çerçevede, yeni yerel siyasal elitlerin ortaya çıkmasına yönelik bir gelişim süreci yaşanmış olup anılan olgunun uzun vadede ulusal çaplı etkileri olmuştur. Eski yerel siyasal elitler ise yeni yerel siyaset anlayışını benimseme ve kentli seçmene yeni bir tarzda hitap etme mecburiyetini hisseder hale gelmiştir. Göç ve kentleşme süreci, İstanbul'da elit dönüşümüne etki etmiştir. Bu ekseninde birbirini etkileyen etmenler ise eski tarz yerel siyasetin farklılaşmasına yol açmıştır.

1980'li yıllar hem İstanbul'a göçün yoğunlaşması hem de büyükşehir sistemine geçiş bakımından yerel siyasette yeni bir evrenin başlangıcı olmuştur. Göç eden kitleyle daha yakın temaslar kurmuş bulunan ve hatta o kitlenin içerisinde gelen yeni yerel siyasetçiler müteakip seçimlerde başarı kazanmışlardır.

Özgün göç dalgaları İstanbul örneğinde yine özgün bir kentleşme biçimine neden olmuştur. Kentteki toplumsal yapı sürekli değişen bir hal almıştır. Bu durum elit dolaşımıyla birlikte elit dönüşümüne yol açmıştır. Yeni elitler kentleşmenin problemlerini yaşayarak bilenler olarak yerel siyasete katılım göstermiştir. Yerel hizmet odağı konulmuştur. Yeni tarz yerel siyaset başarılı olmuştur. Yerel siyasetteki farklılaşma, hem kent özelinde İstanbul'un hem de ülkedeki yerel siyaset anlayışının nirengi noktası haline gelmiştir.

Öte yandan, geçen yüzyılın ikinci yarısına İstanbul özelinde damga vuran ulusal iç göçün sonuçları gibi; içinde bulunduğumuz yüzyılın başında yine İstanbul ölçeğinde oldukça etkili olan – göçmen/mülteci/sığınmacı kavramları çerçevesinde – dış göçün etki ve sonuçlarının tahlil edilmesi amacıyla yapılacak çalışmalar önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Arpacı, I. (2020). Seçkin Siyaset Bağlamında Bir 28 Şubat Analizi. *Liberal Düşünce* 25(97), 187-203.
- Arslan, R. (2010) *Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Aydın A. (2019) 6360 Sayılı Kanun Sonrası Yerel Siyasal Elitlerin Değişimi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2(2), 445-452.
- Baş, D. (2013) *İstanbul'un 100 Okulu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2012) Milli Görüş'ten Muhafazakar Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1(2), 166-187.
- Castells, M. (2014) *Kent Sınıf İktidar*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Cengiz, S. & Baydur, C. M. (2010) Kırdan Kente Göç ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19(2), 85-98.
- Davis, M. (2016) *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Erder, S. (2018) Nerelisin Hemşerim? Ç. Keyder (der.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (192–205). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gemici, E. & Çatal, S. (2019) Göç ve Çokkültürlülük. *Anadolu Strateji Dergisi* 1(1), 51–60.
- Giddens, A. (1998) *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2010) *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. İstanbul: Say Yayınları.
- Güreşçi, E. (2012). Türkiye'nin Köyden Kente Göç Sorunu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(6), 41–55.
- Harvey, D. (2015) *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İncioğlu, N. & Erder, S. (2013) *Türkiye'de Yerel Politikanın Yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2019) *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keleş, R. (2002) *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keyder, Ç. (2014) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocaoğlu, M. (2006) Türkiye'de Yerel Siyasal Elitler: Hatay İli Örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 6(11), 277–305.
- Koçak, H. (2011) Kent-kültür ilişkisi bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 259–269.
- Kıray, M. B. (1998) *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mardin, Ş. (1973) Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics? *Post-Traditional Societies* 102(1), 169–190.
- Michels, R. (2001) *Political Parties*. Kitchener: Batoche Books.
- Mills, C. W. (2017) *İktidar Seçkinleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mosca, G. (1939) *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Pareto, V. (2015) *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Shils, E. (1975) *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- T.C. İstanbul Valiliği. (2022) *Nüfus Bakımından Türkiye'nin En Büyük Kenti: İstanbul*. <http://www.istanbul.gov.tr/nufus-bakimindan-turkiyenin-en-buyuk-kenti-istanbul> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2022).
- TDK (2020a). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 3 Mart 2020).
- TDK (2020b). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 3 Mart 2020).
- TDK (2021) *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2021).
- Tekeli, İ. (1982) *Kentleşme Yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- TÜİK (2021) 4 Şubat 2021 Tarih ve 37210 Sayılı TÜİK Haber Bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2022).
- TÜİK (2023). 6 Şubat 2023 Tarih ve 49685 Sayılı TÜİK Haber Bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> (Erişim Tarihi: 9 Nisan 2023).
- Yılmaz, N. (2004) Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 1(48), 249–267.
- Yılmaz, N. (2005) *Kentin Alevileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Yılmaz, N. (2008) *Hemşehri Kimliği: "Kastamonulular Örneği"*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Change of Local Politics in Istanbul: The Effects of Migration and Urbanization on Elite Transformation

Adem Bağış ALÇİÇEK*

The impact of migration and urbanization on people and space has emerged as a crucial area of study, particularly in the twentieth century. As migration and urbanization have led to changes in social structure and space, Istanbul stands out as one of the cities where the effects of migration on social change are notably evident in the last century. One of the most remarkable aspects of this transformation is the evolution and reconfiguration of the elites.

The study will delve into the migration and urbanization process, seeking to understand the challenges faced by Istanbul in this context. Moreover, it aims to shed light on “elite transformation” through the interactions between the established elites and the new elites who joined this process later. In addition to the existing literature, the study will present insights obtained from in-depth interviews conducted with participants involved in the local politics of Istanbul between June and December 2019.

The process of urbanization typically entails rural social groups adapting to urban integration and modernizing. However, a significant shift occurred when the rural masses migrating to the city chose to preserve their own culture, contributing to the formation of a distinct urban presence. Their unique approach to urbanization, which retained their cultural identity and sense of belonging, has profoundly transformed the city’s social structure. As we examine the urbanization process in Türkiye, particularly influenced by migration from rural areas since the 1950s, it becomes evident that the urban population structure has undergone gradual but substantial change.

The spatial movement of social groups in the 1980s was greatly influenced by globalization and its instruments. In the case of Istanbul, this era marked the beginning of the formation of a global city structure with distinct characteristics.

Regarding elitism theories, various theorists have presented different arguments. Pareto, in the context of elite circulation, revealed that elites have consistently occupied managerial positions

* İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: abalcicek@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2238-2439

by interchanging roles among themselves throughout history. This dynamic creates a social structure characterized by distinct groups of elites and the ruled. Mosca elucidates the elites' ability to attain and maintain managerial positions through the concept of "social force," enabling them to maintain privilege within society. Conversely, Michels posits that elitism represents a natural process within bureaucratic structures, leading to oligarchization within organizations such as unions or political parties, encapsulated in the "Iron Law of Oligarchy." Furthermore, Mills has extensively examined the behaviors and power utilization of local elites.

The waves of migration that directly impacted Istanbul, beginning in the 1950s and peaking in the 1980s, brought about a new form of urbanization in the city. Those of rural origin who migrated to the city initially encountered the established residents in the realms of employment, social interaction, and residential living. While the existing residents held an elite structure, it took time for the immigrant masses to establish their own social position. This transition sparked reactions among the newcomers, particularly in response to power dynamics, opportunities, and the attitudes of the old elites towards the new urbanites and their culture.

The emergence of new elites has led to a significant interest in local politics in Istanbul. While a segment of the economically and socially prosperous population has shifted focus to other domains, a notable portion of the migrating mass has shown keen interest in local politics. This segment has become a tangible representation of the demands of the migrating population. The new local political elites in Istanbul have chosen to establish a post-political and service-centered bond with their potential voters, emphasizing a municipalist approach over traditional politics.

Rapid waves of migration to Istanbul led to a significant increase in the city's population. The influx of people from various regions resulted in a heterogeneous population structure, naturally giving rise to multiculturalism. While migration carried elements of rural-centered push factors, it also entailed attractive elements stemming from the city's unique characteristics, particularly its employment opportunities. Istanbul, especially in the latter half of the twentieth century, was perceived as a center of attraction and a land of opportunity.

The increase in urban production has had an inverse relationship with the phenomenon of unemployment. Urban integration has facilitated the participation of rural masses in the production process. However, resistance to integration has been manifested through the preservation of rural values. Over time, groups resistant to urban integration have been included in urban distribution mechanisms.

The "local elite" concept holds a crucial place in elite theory. Comparing the new elites who migrated with the old elites of the city helps reveal the differences. For new urbanites, their relationships with relatives and fellow townspeople have supportive qualities. New urban elites involved in local politics have positioned municipal services outside the realm of politics. While they aimed to deliver local services, they have transitioned from being mere service providers. The pattern of elitism, particularly through education, differs between the old elites and the new elites within this framework. Over time, the new elites have replaced the old elite families of

old Istanbul. Elite circulation refers to the displacement of political and economic power among existing elites, leading to the formation of new groups and elite transformation.

Various types of elites exist, and classifications such as the secular and conservative elite reveal specific boundaries and behavioral patterns within this context. However, elite interaction intensifies with the urbanization process. Communication channels remain open between different types of elites under the common denominator of “elite.” Experiencing elite transformation does not signify the cessation of the elitist attitude, described as the elite reflex. Urbanization and participation in local politics have played pivotal roles in elite transformation. Currently, new and old elites have begun to coexist more harmoniously in the city. The success of the new form of local politics has led to its adoption by all local political elites and has contributed to the diversification of local politics in general.